דו-משמעות ותקינות תחבירית

דף עבודה לחטיבת הביניים (ז'–ט') · מבינים מה נאמר – וכותבים בדיוק את מה שהתכוונו

שם: _____ **כיתה:** _____ **תאריך:** _____

🎯 מה נלמד בדף?

- לזהות משפט שאפשר להבין ביותר מדרך אחת – ולתקן אותו.
- להכיר כללי תקינות: התאם נושא–נשוא, סמיכות, "את", מילות יחס ומילות קישור.
- לכתוב הודעה ברורה ותקינה – בלי מילים מיותרות ובמשלב המתאים.

חלק א' – דו-משמעות

משפט שאפשר להבין בשתי דרכים הוא משפט דו-משמעי (קוראים לזה גם "כפל משמעות"). לפעמים זה מצחיק, ולפעמים זה גורם לאי-הבנות. בחלק הזה נלמד מאין באה הדו-משמעות ואיך מתקנים אותה.

📌 שלושה מקורות לדו-משמעות

המקור	הסבר	דוגמה	שתי המשמעויות
מילה רב-משמעית	מילה אחת שיש לה כמה משמעויות	"יונתן קרא לסבתא שלו."	1. ביקש שתבוא אליו. 2. הקריא לה סיפור.
מבנה המשפט	צירוף יכול להתחבר לשני חלקים שונים במשפט	"ראיתי את הילדה עם המשקפת."	1. אני הסתכלתי במשקפת. 2. המשקפת הייתה אצל הילדה.
כתיב בלי ניקוד	אותן אותיות – מילים שונות	"הספר החדש בשכונה מעניין מאוד."	1. סֵפֶר – ספר קריאה. 2. סַפָּר – מי שמסתפרים אצלו.

🛠️ איך מתקנים דו-משמעות?

- **משכתבים** – מוסיפים או מחליפים מילה: "ראיתי במשקפת את הילדה." / "ראיתי את הילדה שהחזיקה משקפת."
- **משנים את סדר המילים:** "עם המשקפת ראיתי את הילדה."
- **מוסיפים פיסוק:** "לא צריך לחכות" (אפשר להתחיל) ≠ "לא, צריך לחכות" (עוד לא מתחילים).
- **מוסיפים ניקוד:** סֵפֶר / סַפָּר.
- **מחליפים כינוי גוף בשם:** "נועה אמרה לליה שהיא זכתה" ← "נועה אמרה לליה שליה זכתה."

1 הקיפו את האות של המשפט הדו-משמעי, וכתבו מה מקור הדו-משמעות.

1. (א) דנה שמה את הטבעת על הכף. (ב) דנה שמה את הטבעת בקופסה. (ג) דנה החזירה את הטבעת לאימא.

מקור הדו-משמעות: _____

2. (א) המורה הסבירה את השיעור לאט. (ב) פגשנו את מדריכת הקבוצה החדשה.
(ג) הקבוצה יצאה לטיול בבוקר.
מקור הדו-משמעות: _____

3. (א) אבא אמר לסבא: "אני צריך לנוח." (ב) סבא נח אחרי ארוחת הצהריים.
(ג) אבא אמר לסבא שהוא צריך לנוח.
מקור הדו-משמעות: _____

4. (א) המדבר ריתק את כולם. (ב) הדובר דיבר בקול רם. (ג) המדבריות בדרום יפות מאוד.
מקור הדו-משמעות: _____

5. (א) קנינו מים קרים וכריכים. (ב) קנינו עוגות ועוגיות טריות. (ג) קנינו עוגות טריות.
מקור הדו-משמעות: _____

2 כתבו שתי משמעויות לכל משפט. אחר כך שכתבו אותו כך שתהיה לו משמעות אחת בלבד.

1. "המורה נתנה לנו את המפתח."

משמעות 1:

משמעות 2:

שכתוב:

2. "המאבטחת עצרה את הנהג עם הכובע הצהוב."

משמעות 1:

משמעות 2:

שכתוב:

3. "נועה אמרה לליה שהיא זכתה בתחרות."

משמעות 1:

משמעות 2:

שכתוב:

🔎 מקרה בוחן: הודעה בקבוצת הכיתה

נציגות ונציגי הכיתה

עדכון לטיול מחר:

מדריכת הקבוצה החדשה תחכה לכולם בשער עם הכובעים.

נועה אמרה לליה שהיא תביא את רשימת השמות.

שאלתם אם אפשר לצאת בלי אישור? לא צריך אישור חתום מההורים.

נתראה מחר בשמונה בבוקר!

1. בהודעה יש ארבעה מקומות דו-משמעיים. סמנו אותם בקו.

2. השלימו את הטבלה:

הצירוף הדו-משמעי	משמעות 1	משמעות 2

3. כתבו מחדש את ההודעה כך שכל חברי הכיתה יבינו אותה באותה דרך.

חלק ב' – תקינות תחבירית

משפט תקין בנוי לפי כללי הלשון: החלקים שלו מתאימים זה לזה, מילות היחס והקישור נכונות, ואין בו מילים מיותרות. בחלק הזה נכיר עשרה כללים חשובים ונתרגל אותם.

עשרה כללים לתקינות תחבירית

הכלל	☑ תקין	✗ לא תקין
1. התאם נושא–נשוא: הנשוא מתאים לנושא במין ובמספר.	המורות מחכות בחוץ.	המורות מחכים בחוץ.
2. נושא שהוא צירוף סמיכות: הנשוא מתאים לנסמך (המילה הראשונה).	תוצאות המבחן פורסמו.	תוצאות המבחן פורסם.
3. נושא מורכב (כמה שמות): הנשוא ברבים; זכר ונקבה יחד – צורת זכר.	דנה ויואב משחקים כדורעף.	דנה ויואב משחקת כדורעף.
4. שם מספר: מספר בצורת נקבה עם שם נקבה, ובצורת זכר עם שם זכר.	שלוש שאלות, חמישה ספרים	שלושה שאלות, חמש ספרים
5. ה' הידיעה בסמיכות: ה' באה רק לפני המילה השנייה, ותואר של סמיכות מיודעת – מיודע.	בית הספר החדש	הבית ספר החדש, בית ספר החדש
6. "את" באה רק לפני מושא ישיר מיודע.	קראתי את הספר. / קראתי ספר.	קראתי את ספר מעניין.
7. מילת יחס מתאימה – גם במשפט עם ש', וגם עם "של".	פגשתי את דנה. / הבית שגרנו בו / ביתה של נועה	פגשתי עם דנה. / הבית שגרנו / הבית שלה של נועה
8. מילת קישור מתאימה לקשר בין החלקים (ניגוד, סיבה, תוצאה).	לא ירד גשם אלא שלג. / מאחר שאיחרנו, פספסנו את האוטובוס.	לא ירד גשם אבל שלג. / מאחר ואיחרנו...
9. משפט שלם, לא קטוע.	כשהגענו לאולם, ההופעה כבר התחילה.	כשהגענו לאולם.
10. בלי מילים מיותרות, ובמשלב המתאים.	הוא חזר על דבריו. / ההופעה הייתה מצוינת. / אני אבוא.	הוא חזר שוב על דבריו. / ההופעה הייתה אחלה. / אני יבוא.

שימו לב: "כפל משמעות" = דו-משמעות (שתי משמעויות). "כפל מילים" = מילים מיותרות שאומרות אותו דבר פעמיים.

3 הקיפו את הצורה התקינה.

1. **רשימת המשתתפים ___ על הלוח.** (א) פורסם (ב) פורסמה
2. **בכיתה שלנו יש ___ תלמידות חדשות.** (א) שלושה (ב) שלוש
3. **___ נפתח השנה.** (א) הבית ספר החדש (ב) בית הספר החדש
4. **אתמול ___ המאמנת החדשה.** (א) פגשתי את (ב) פגשתי עם
5. **אחי ואחותי ___ בבריכה.** (א) מתאמנים (ב) מתאמנת
6. **לא הלכנו לים, ___ לבריכה.** (א) אבל (ב) אלא
7. **___ לרדת גשם, נכנסנו פנימה.** (א) מאחר שהתחיל (ב) מאחר והתחיל

8. זה הספר ___ אתמול.
(א) שסיפרתי (ב) שסיפרתי עליו

9. צבע הקירות בכיתה ___.
(א) התקלף (ב) התקלפו

10. ראיתי ___ קטן בפארק.
(א) ילד (ב) את ילד

4 בכל משפט יש שגיאה אחת. מתחו קו מתחת לשגיאה, וכתבו את המשפט המתוקן.

1. המנהלת והמורים יצאה לטיול השנתי.

2. ועד ההורים החליטו לארגן מסיבה.

3. קנינו חמישה מחברות ושלוש עטים.

4. הבית ספר שלנו זכה בפרס.

5. המורה חזרה שוב על ההוראות.

6. פגשנו את חברים שלנו בפארק.

7. כשסיימנו את המבחן.

8. ההרצאה הייתה סבבה, ואני יגיד לכולם לבוא.

חלק ג' – כותבים בעצמנו

עכשיו תורכם: כותבים ברור, מדויק ותקין. בדקו את עצמכם בעזרת הכללים מחלקים א' ו-ב'.

5 כתבו משפט דו-משמעי משלכם (בחרו מקור: מילה רב-משמעית, מבנה המשפט או כתיב בלי ניקוד). אחר כך כתבו אותו מחדש בשתי דרכים – בכל דרך משמעות אחת.

המשפט שלי:

מקור הדו-משמעות:

משמעות 1 – שכתוב:

משמעות 2 – שכתוב:

6 **אתם אחראים על הודעה לקבוצת השכבה על יום ספורט. כתבו 4–5 משפטים ברורים ותקינים: מתי, איפה, מה מביאים ולמי פונים בשאלות. סמנו ✓ ברשימת הבדיקה.**

☐ אין בהודעה דו-משמעות ☐ הנשוא מתאים לנושא ☐ "את" רק לפני מושא מיודע ☐ מילות הקישור מתאימות

☐ אין מילים מיותרות ☐ המשלב מתאים

✂

כרטיס יציאה – דו-משמעות ותקינות

1. כתבו משפט דו-משמעי שלמדנו היום, ואת שתי המשמעויות שלו:

---

2. הקיפו: תוצאות המבחן ◯ פורסם ◯ פורסמו

3. תקנו: "הבית ספר החדש" ←

---

4. השלימו: "לא ירד גשם _____ שלג."

5. איך הלך לי? ◯ מצוין ◯ טוב ◯ צריך עוד תרגול